

EESTI KONJUNKTUURIINSTITUUT

ESTONIAN INSTITUTE
OF ECONOMIC RESEARCH

Rävala 6 19080 Tallinn tel 668 1242 faks 668 1240 e-post eki@ki.ee

Varimajandus Eestis 2014

(elanike hinnangute alusel)

Tallinn
Mai 2015

Aruande koostaja: Elmar Orro

Projektigrupi koosseis: Lia Lepane, Mati Reiman, Marje Josing, Ingrid Niklus, Viivika Savina,
Eva Priedenthal, Sirje Randrüt

Eesti Konjunktuuriinstituut

Rävala 6 19080 Tallinn

tel 668 1242

e-mail: eki@ki.ee

<http://www.ki.ee>

Copyright © Eesti Konjunktuuriinstituut

SISUKORD

Sissejuhatus	3
1. Varimajanduse osakaal elanike ostudes	4
2. Hinnangud ümbrikupalkadele	12
Kokkuvõte	23
Lisad	
Lisa 1. Küsitlustulemuste protsentjaotused	24
Lisa 2. Küsitlustulemuste protsentjaotused sotsiaal-demograafiliste gruppide lõikes	29
Lisa 2.1. Legaalsete ja illegaalsete kaupade vahel valiku tegemine	29
Lisa 2.2. Legaalsete ja illegaalsete kaupade eristamine	30
Lisa 2.3. Varimajanduse osakaal elanike kogukulutustes	31
Lisa 2.4. Ümbrikupalga maksmine	32
Lisa 2.5. Ümbrikupalga maksmine põhi- või lisatöökohal	33
Lisa 2.6. Rahulolu ümbrikupalgaga	34
Lisa 2.7. Suhtumine ümbrikupalga maksmisse.....	35
Lisa 2.8. Ümbrikupalga saajate teadmine.....	35
Lisa 3. Küsitletud kogumi iseloomustus	37

SISSEJUHATUS

Varimajandus on illegaalne majandustegevus, mida iseloomustab mitteametlik rahavoog ja mis ei kajastu riiklikus statistikas. Varimajanduse tulemusel jäävad kaupade ja teenuste käibed välja riigi ametlikust majandusest ja nende pealt ei laeku makse. Kuna varimajandus vähendab riigi tulusid ning takistab ausat konkurentsi, püüavad riigid seaduste ja järelevalvesüsteemide kaudu seda igati ohjeldada. Ent palju oleneb ka riigi elanikest ja ettevõtjatest ning nende suhtumisest varimajanduse ilmingutesse. Kui kodanikud austavad õiglast konkurentsi ja on nõus riigi maksupoliitika põhimõtetega, siis on riigil varimajandusega ka kergem toime tulla.

Käesoleva uuringu eesmärgiks on hinnata varimajanduse neid tahke, mis puudutavad illegaalselt realiseeritavate kaupade ja teenuste tarbimist ning ümbrikupalka. Ebaseaduslike kaupade ja teenuste soetamisega püüavad tarbijad raha kokku hoida, müüjatel on aga soov pakkuda tooteid ja teenuseid odavamalt, et saavutada konkurentide ees eeliseid. Eeliseid aga ei taotleta mitte äritegevust efektiivsemaks muutmise teel vaid maksudest kõrvalehiilimise kaudu. Tüüpiliseks varimajanduse ilminguks on ka ümbrikupalgad – inimesed teevad küll tööd, kuid saadavat tulu ei deklareerita. Varimajanduses osalejate eesmärgiks on suurendada isiklike tulusid, kuid seda tehakse riigi vähenevate maksutulude arvelt.

Varimajandust esineb kõikjal kus toimub majandustegevus ja seda ei ole õnnestunud täielikult likvideerida üheski riigis. Kuigi paljud inimesed puutuvad kokku varimajandusega, ei ole selle levikut või täpset mahtu võimalik kindlaks määrata, sest oma olemuselt on see väga varjatud iseloomuga. Seepärast tuleb varimajanduse hindamiseks kasutada kaudseid meetodeid, milleks käesolevas töös on elanikkonna küsitluse põhjal olukorra hindamine ja analüüsimine. Tulenevalt teemapüstitusest, jaguneb käesolev töö kaheks peatükiks: esimene peatükk kajastab elanike üldisi eelistusi legaalse ja illegaalse kauba või teenuse ostmisel ning tarbimisel ning varimajanduse osakaalu elanike kogukulutustes; teine keskendub ümbrikupalkade temaatikale. Analüüsi tulemused kajastavad 2014. aasta olukorda ning alates 2004. aastast toimunud muutusi.

Uuringu teostamiseks viis Eesti Konjunktuuriinstituut (EKI) Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi tellimusel 2014. aasta detsembris läbi elanike küsitluse ning antud töö tugineb 806 elaniku vastustele. Küsitletud isikud kuuluvad EKI tarbijate paneeli koosseisu ning esindavad läbilõiget Eesti elanikest soo, rahvuse, elukoha, regiooni, vanuse (18-74 eluaastat), hariduse ja netosissetuleku (leibkonnaliikme kohta kuus) järgi. Representatiivsuse tagamiseks on tulemused kaalutud vanuse, soo, rahvuse ja regiooni järgi. Küsitlustulemuste protsentjaotused on toodud lisa 1, sotsiaal-demograafiliste gruppide lõikes lisa 2, küsitletud kogumi iseloomustus on esitatud lisa 3.

1. VARIMAJANDUSE OSAKAAL ELANIKE OSTUDES

Varimajandus on nähtus, mis puudutab mitmeid majanduse valdkondi. Käesolevas peatükis analüüsitakse lähemalt illegaalsete kaupade ja teenuste turgu, mille pealt jäetakse riigile maksmata ettenähtud maksud. Peamiselt soovitakse maksude maksmata jätmise teel hoida kaupade ja teenuste hindu konkurentidest madalam, et saavutada turul parem positsioon ning suurendada läbimüüki. Kuna kauba või teenuse hind on tarbijale üheks kõige olulisemaks kriteeriumiks, võib konkurentidest madalama hinnaga toodete pakkumine meelitada tarbijat ostma. Illegaalse kauba või teenuse ostmisel peab tarbija arvestama sellega, niisugustel toodetel puuduvad valmistajapoolsed garantiid mis tähendab, et kaitseta jäävad ostja tarbijaõigused. Sõltuvalt oma tõekspidamistele saab tarbija teadlikult valida, kas lähtub kaupade ja teenuste ostmisel vaid hinnast, pööramata tähelepanu pakutava päritolule ja taustale või eelistab põhimõtteliselt seaduslikku äri ajavaid ettevõtteid ning legaalset päritolu kaupu ja teenuseid. Käesolevas uuringus käsitletakse illegaalsete tarbijatena neid inimesi, kes teadlikult ostavad kaupu ja teenuseid mustalt turult. Lisaks on olemas tarbijaid, kes teevad seda tahtmatult kas enda teadmatusel või müüjapoolse petmise tulemusel ja neid antud uuringus illegaalseteks tarbijateks ei loeta.

Uuringu üheks eesmärgiks oligi välja selgitada, millised on Eesti elanike eelistused ostuotsuste tegemisel – kas määrav on ainult hind ja kauba seaduslikkust ei peeta tähtsaks või ollakse valmis teadlikult ostma legaalset kaupu ja teenuseid, isegi kui need on seetõttu kallimad. Elanike hoiakute teadasaamiseks esitatud küsimus kõlas, kas tarbijad eelistaksid osta kaupu või teenuseid pigem odavamalt teades, et selle eest on riigimaksud maksmata või siis ollakse valmis maksuma õiglast hinda kauba või teenuse eest, mille pealt on maksud ausalt tasutud (vt. tabel 1.1).

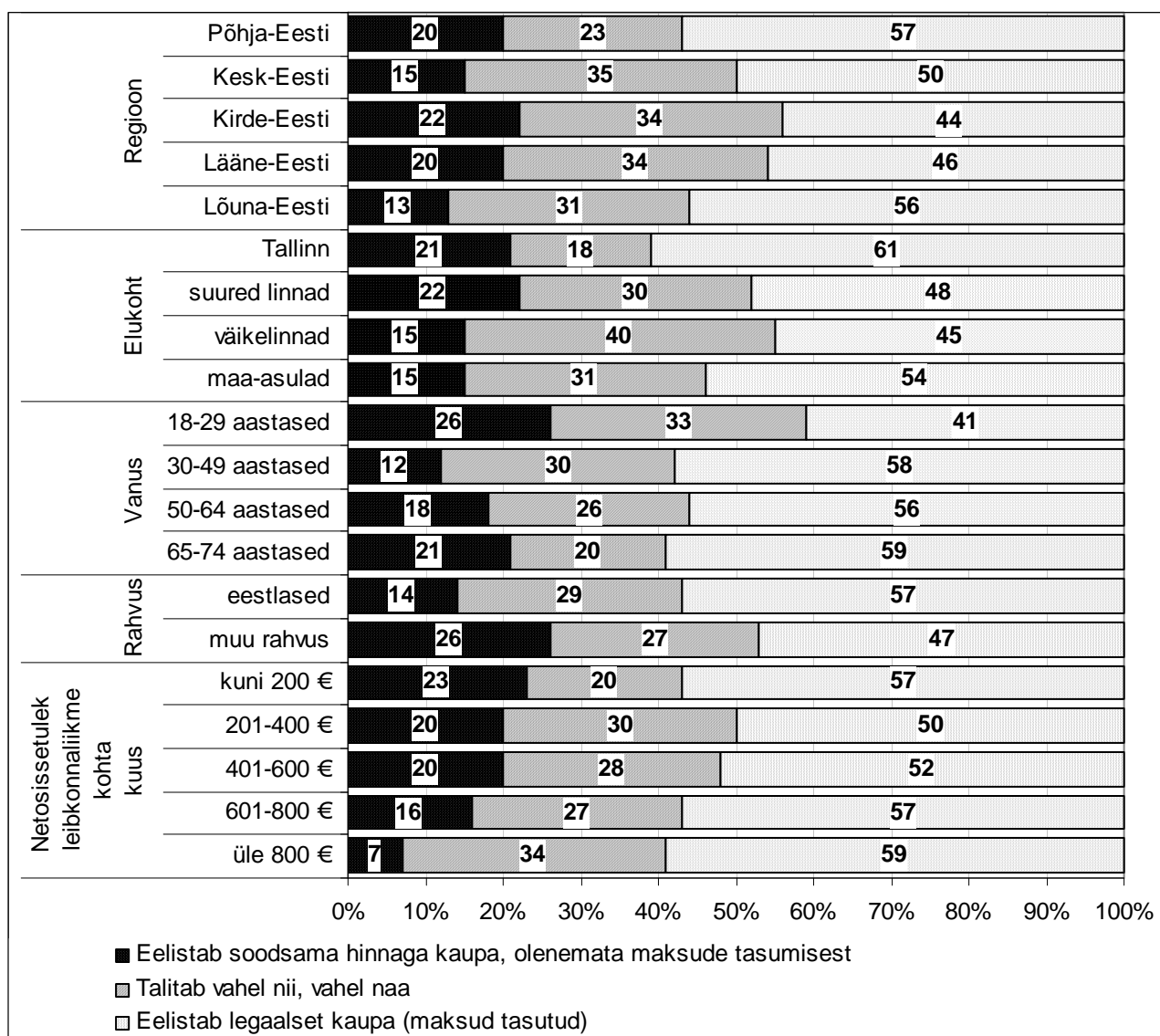
Tabel 1.1. Legaalsete ja illegaalsete kaupade vahel valiku tegemine (% vastanutest)

	2004	2005	2006	2007	2008	2010	2011	2012	2013	2014
Eelistab soodsama hinnaga kaupa, olenemata sellest, kas makse tasutakse või mitte	14	12	9	13	12	18	13	18	18	18
Eelistab ametliku tootja/teenindaja poolt pakutavat, millelt on tasutud maksud	42	48	46	50	52	48	52	51	54	54
Talitab vahel nii, vahel naa	44	40	45	37	36	34	35	31	28	28
Kokku	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Selgus, et legaalselt eelistab kaupu ja teenuseid osta 54% elanikest, 18% peab olulisemaks soodsat hinda ja ei hooli sellest, kas kauba või teenuse eest on makse makstud ning 28% käitub olenevalt olukorrast ühte- või teistmoodi.

Kui võrrelda elanike vastuseid 2013. aastaga, siis säilisid 2014. aastal täpselt samad kaupade ja teenuste ostueelistused. Üldiselt eelistab viimastel aastatel napilt üle poole elanikest ausat, ametliku tootja või teenindaja poolt pakutavat kaupa/teenust. Väga stabiilne on ka pea-aegu viiendiku tarbijatest moodustav kontingent, kes on alati valmis ostma odavamaid illegaalseid kaupu või teenuseid. Varasemate aastatega võrreldes (enne 2012.aastat) võib täheldada, et vahetevahel illegaalselt kaupu ja teenuseid tarbinud elanike osakaal on hakanud vähenema ja toimub teatav polariseerumine illegaalse või legaalse kaubanduse eelistajate vahel. Legaalse ja illegaalse kaupade ning teenuste vahel valiku tegemist erinevate sotsiaalsete gruppide lõikes on ära toodud joonisel 1.1.

Joonis 1.1. Legaalse ja illegaalse kaupade vahel valiku tegemine (% vastanutest)

Kõige enam eelistasid soodsama hinnaga kaupu ning teenuseid, millelt võisid olla maksud tasumata, 18-29 aastased elanikud (26%), legaalseid kaupu või teenuseid eelistasid nad samaaegselt teistest vanusegruppidest kõige vähem (41%). Võrreldes 2013. aastaga on illegaalsete kaupade ja teenuste eelistamine suurenenud nii 18-29 aastaste kui 65-74 aastaste elanike hulgas. Tavapäraselt oli illegaalsete kaupade ja teenuste eelistajaid enam madalama sissetulekuga elanike hulgas - kui kuni 200 € netosissetulekuga pereliikme kohta kuus teeninud inimestest eelistas ainult soodsama hinnaga (illegaalseid) kaupu 23%, siis üle 800 € kuusissetulekuga elanikest 7%. Piirkondlikult eelistatakse illegaalseid kaupu ja teenuseid kõige enam küll Kirde-Eestis, kuid võrreldes eelmise aastaga on 2014. aastal seal ainult soodsamate (illegaalsete) kaupade eelistajate osakaal oluliselt vähenenud – kui 2013. aastal pooldas kaupade ja teenuste ostmist mustalt turult 36%, siis 2014. aastal vaid 22% Kirde-Eesti elanikest.

Peale soodsama hinna põhjendavad illegaalsete kaupade ja teenuste ostjad oma tegevust tihti ka muude argumentidega – nii õigustas 13% vastajatest illegaalselt ostmist sellega, et muudmoodi ei olnud sellist teenust või kaupa võimalik saada, 3% vastaja arvates on mustal turul kiirem teenindus kui muidu ning 3% hindas illegaalse teenuse või kauba kvaliteedi legaalsest paremaks.

Tarbijate ostukäitumine võib sõltuda ka soetatavast kaubast või teenusest. Ostukäitumise eripärade väljaselgitamiseks uuriti elanikelt, milliseid tooteid ja teenuseid olid nad 2014. aastal teadlikult illegaalselt ostnud. Küsimustikus paluti märkida iga kauba ja teenuse kohta, kas neid on aasta jooksul ostetud ainult legaalselt, mõni kord või kogu aeg illegaalselt. Küsitlustulemused on toodud tabelis 1.2. Et paremini esile tuua iga kauba ja teenuse tüüpilise tarbijaskonna käitumisviisi, on eraldi vaadeldud neid tarbijad, kes vastavaid tooteid või teenuseid 2014. aastal üldse ei ostnud (ei legaalselt ega mittelegaalselt). Sellest tulenevalt on joonisel 1.2 on kujutatud illegaalsete kaupade ja teenuste ostukäitumise pingerida, kus eespool on enam illegaalselt hangitud teenused ja kaubad. Tüüpiliste ja suhteliselt suure levikuga illegaalse kauba artiklite nagu salaalkoholi ja illegaalsete tubakatoodete kohta paluti elanikel täita eraldi küsitlus ja analüüsid nende kaubagruppide salatarbimise kohta ilmuvad eraldi uuringutes.

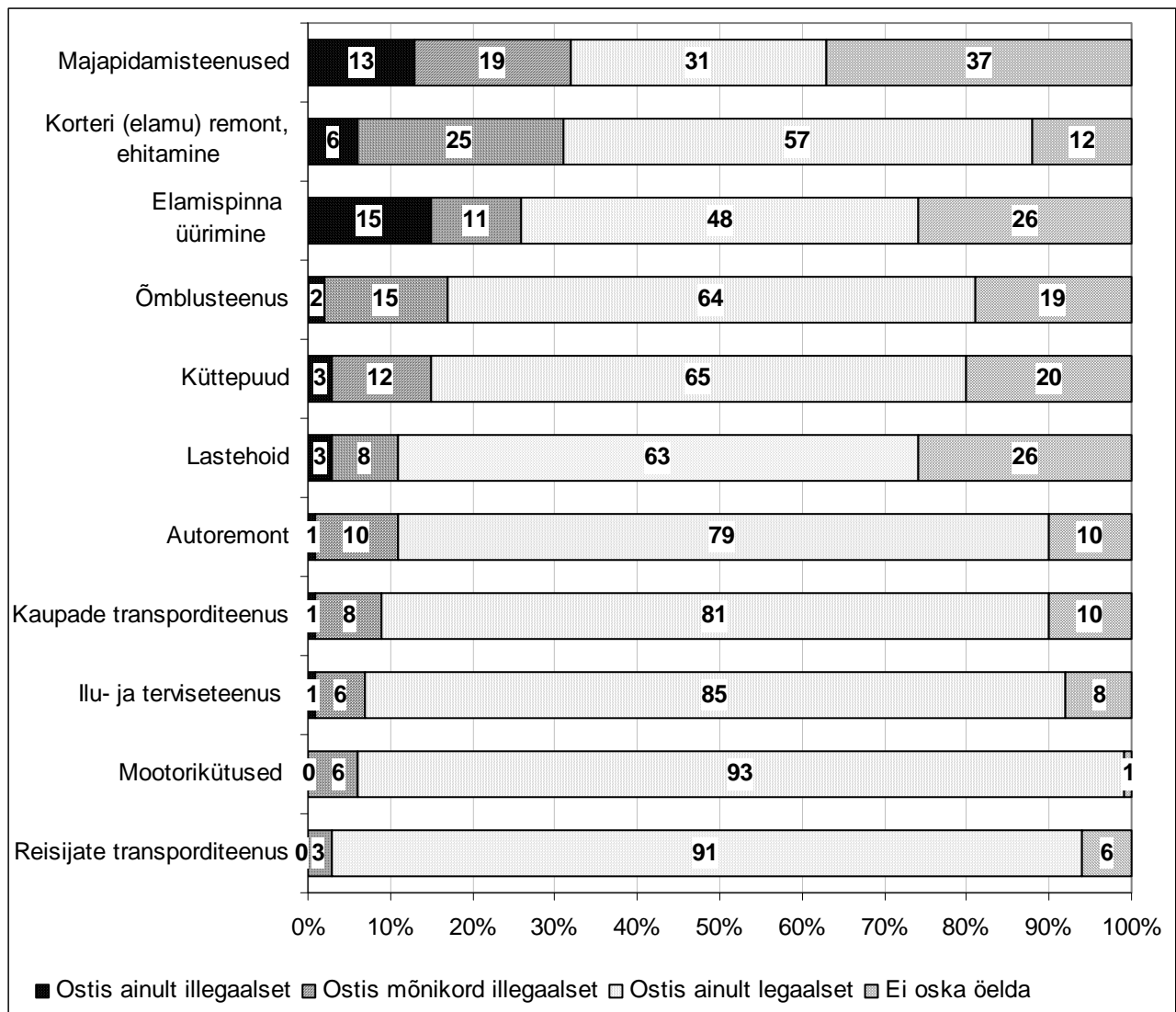
Tabel 1.2. Kaupade ja teenuste ostmine 2014. aastal (% vastanutest)

	Ostis ainult legaalselt	Ostis mõnikord illegaalselt	Ostis ainult illegaalselt	Ei oska öelda, millist ostis	Ei ostnud legaalselt ega illegaalselt
Autoremont	41	5	1	5	48
Mootorikütused (bensiin, diiselkütus)	59	4	0	1	36
Kaupade transporditeenus	35	4	1	4	56
Reisijate transporditeenus	52	2	0	3	43
Korteri (elamu) remont, ehitustööd	18	8	2	4	68
Elamispinna üürimine	8	2	3	5	82
Küttepuid	20	4	1	6	69
Õmblusteenus	15	3	1	4	77
Ilu- ja terviseteeenus (juuksur, massöör)	62	4	1	6	27
Lastehoiu teenus	8	1	0	3	88
Majapidamisteenused (koristamine, triikimine, aiatööd, kolimine jms.)	3	2	1	4	90

Teenustest tarbitakse makse maksmata kõige sagedamini kodu ja elukohaga seotud teenuseid. Suurimaks osutus majapidamisteenuseid (koristamine, triikimine, aiatööd, kolimine jms.) illegaalselt kasutanud elanike osakaal. Neid teenuseid oli alati illegaalselt kasutanud 13% ja mõnikord illegaalselt 19% majapidamisteenuseid tellinud inimestest. Suhteliselt kõrge oli ka eluaseme remonti või ehitust mittelegaalselt tellinud inimeste osakaal (31%), kuid regulaarselt oli ehitus ja remonditöid tellinud suhteliselt väike osa selle teenuse illegaalsetest tarbijatest (6%; ülejäänud 25% oli hankinud mõnikord illegaalselt). Kõige enam on aastaga suurenenud illegaalselt elamispinna üürimine. Kui 2013. aastal oli elamispinna üürijatest 15% rentinud eluruumid mitteametlikult, siis 2014. aastal oli ebaseaduslike üürijate osakaal kasvanud 26%-ni (vt tabel 1.3). Sealjuures kasvas üle kahe korra nende inimeste osakaal, kes tarbisid üüriteenuseid ainult illegaalselt (2013. aastal oli ainult illegaalselt üürinuid 6%, 2014. aastal 15% kõigis elamispinna üürijatest). Põhjus on siin ilmselt Maksu- ja Tolliameti poolt üüriturul suurema tähelepanu pööramine, mis sunnib tarbijaid enam teadvustama, kas tegemist on legaalse või musta tehinguga.

Joonis 1.2. Maksustamata kaupade ja teenuste ostmine (% vastava teenuse või kauba ostjatest)

Aastaga on suurenenud ka elamispinna remondi- ja ehitusteenuste hankimine mustalt turult (+5%-punkti), kuid siin on kasv toimunud remonditeenuseid vahetevahel ostnute osakaalu suurenemise läbi (+7%-punkti), samal ajal vähenes nende osakaal, kes kasutasid ainult illegaalseid elamispinna remontimise ja ehitamise teenuseid (-2%-punkti).

Küsitluses hõlmatud kahest kaubakategooriast on mitteametlikult hangitud küttepuud endiselt levinuim kaubaartikkel, mida 2014. aastal ostis 15% kõigis küttepuude ostjaist. Samas on illegaalsete küttepuude ostjate osakaal aastaga langenud 3%-punkti võrra. Illegaalsete mootorikütuste ostjad moodustasid autokütuste ostjatest 6% ja aastaga ei ole see muutunud.

Tabel 1.3. Illegaalsete kaupade ja teenuste ostjate osakaal (ostnud ainult illegaalset või mõnikord illegaalset; % vastanutest, kes oli nimetatud kaupa või teenust ostnud)

	2004	2005	2006	2007	2008	2010	2011	2012	2013	2014
Korteri (elamu) remont, ehitus	34	25	29	27	30	37	28	24	26	31
Elamispinna üürimine	12	5	10	20	23	24	11	10	15	26
Õmblusteenus	32	18	20	24	21	20	21	21	18	17
Küttepuid	-	-	-	19	24	24	18	24	18	15
Autoremont	24	22	15	16	13	17	14	11	8	11
Kaupade transporditeenus ¹	14	10	10	16	16	17	10	7	7	9
Ilu- ja terviseteeenus ² (juuksur, massöör jne)	12	8	7	6	7	9	9	6	10	7
Mootorikütused (bensiin, diislikütus)	16	16	10	9	11	12	12	8	6	6
Reisijate transporditeenus ¹	-	-	-	5	5	4	5	2	2	3

Mitteametlikult hangiti 2014. aastal enam veel õmblus- ja autoremondi teenuseid, mida kasutas illegaalselt vastavalt 17% ja 11% nende teenuste tarbijatest, seejuures on mitteametliku autoremonditeenuse osakaal suurenenud 3%-punkti võrra.

Vaadates kaupu ja teenuseid illegaalselt ostnud tarbijate osakaalu muutumist pikemas ajavahemikus selgub, et kümne aasta tagusega võrreldes on vähenenud kõikide vaadeldud teenuste ning kaupade mitteametlik ostmine, välja arvatud elamispinna üürimine. Kui 2004. aastal üüris elamispinda mitteametlikult 12% kõigist eluruumide üürijatest ja vahepealsetel aastatel langes see isegi 5-10%-ni, siis 2014. aastal kerkis mitteametliku üürituru osakaal 26%-ni. Märgatavalt on langenud mootorikütuseid illegaalselt ostnud inimeste osakaal, seda eriti alates 2012. aastast, kui Maksu- ja Tolliamet asus aktiivselt piirama üle piiri toimuvat ebaseaduslikku kütusevedu.

Kaupade ja teenuste illegaalne ostmine ei pruugi alati olla tahtlik, sest tarbija võib neid hankida pahaaimamatult illegaalselt, kuna ei suuda eristada legaalseid tooteid mittelegaalsest. Selleks, et välja selgitada, kas ja kuidas elanikud suudavad eristada legaalseid kaupu ning teenuseid illegaalsetest küsiti neilt, kui lihtne või keeruline on teha vahet legaalsete ja illegaalsete kaupade ning teenuste müüjate vahel. Vastustest võib järeldada, et see ei ole alati kerge. Nii hindas ligi pool vastajatest (49%), et pakutava kauba või teenuse päritolu ei ole mitte alati lihtne tuvastada ja keeruliseks pidas seda 12% vastajatest. Kergesti suudab legaalseid ja illegaalseid kaupu või

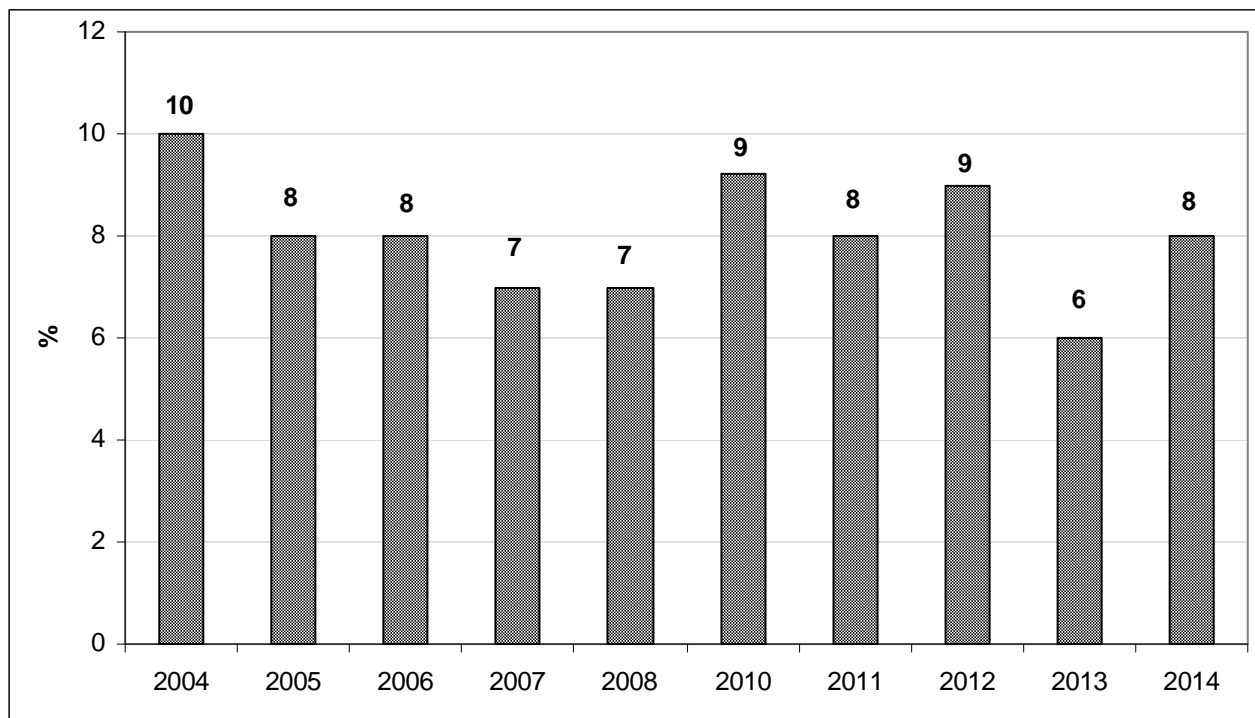
¹ Perioodil 2004-2006 ühine transporditeenuste grupp.

² Perioodil 2004-2006 juuksuriteenus.

teenuseid eristada 15% vastajatest ning 21% vastajatest ei osanud oma hinnangut anda. Legaalsete ja illegaalsete kaupade või teenuste eristamisega oli enam raskusi teiste hulgas mitte-eestlastel (20% vastanutest) ja algharidusega inimestel (18%).

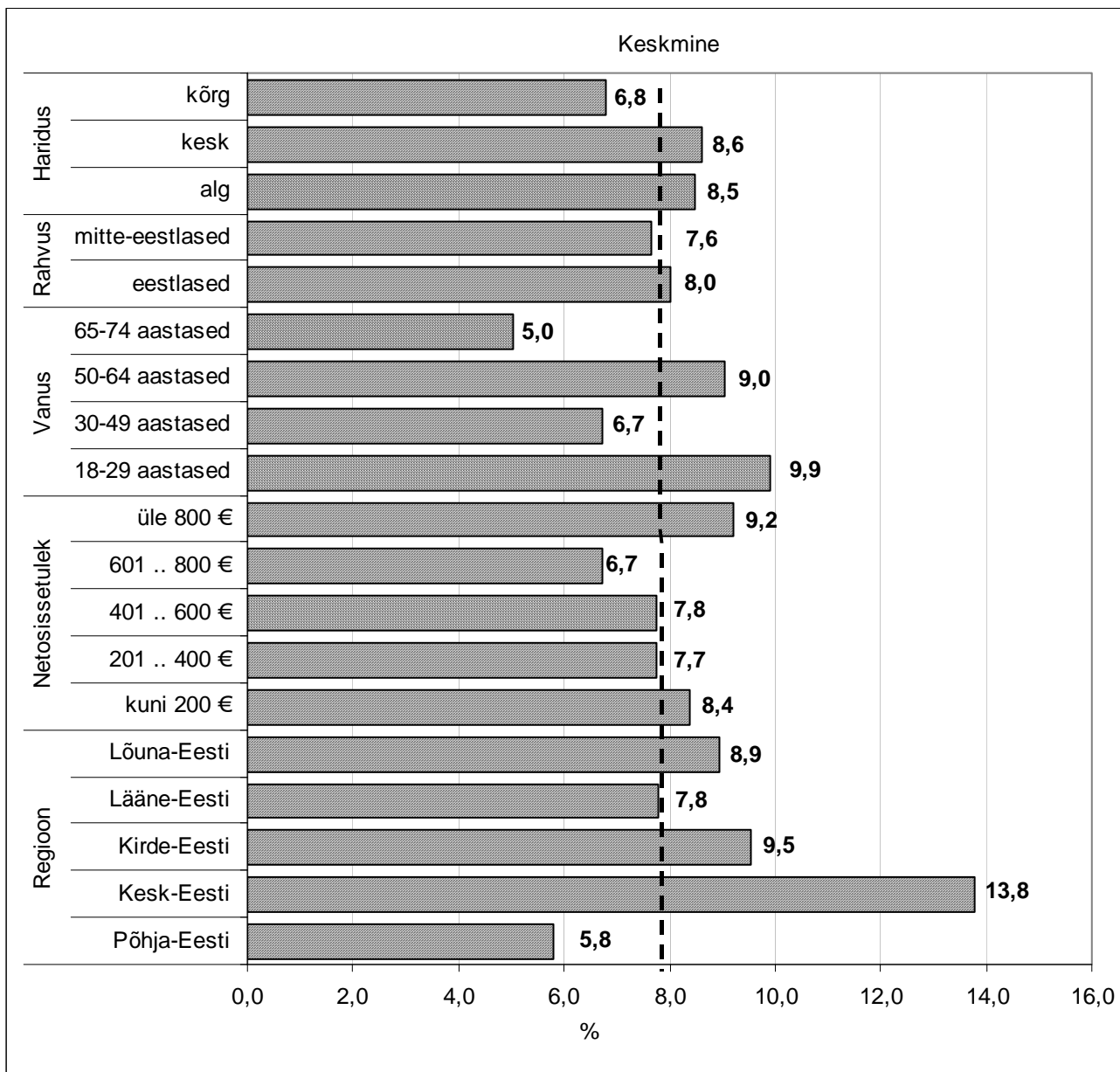
Järgnevalt uuriti elanikelt, kui suur osa oma väljaminekutest kulutati 2014. aastal illegaalsete kaupade ja teenuste eest tasumiseks. Elanike hinnangul moodustasid kulutused varimajandusele 2014. aastal keskmiselt 8% kõigist tehtud kulutustest (vt joonisel 1.3).

Joonis 1.3. Varimajanduse osakaalu dünaamika kogukulutustes (% kogukuludest)

Jooniselt on näha, et 2014. aastal suurenes varimajanduse osakaal elanike kulutustes taas. Kui 2013. aastal vähenesid kulutused mustale turule ligi kolmandiku, siis 2014. aastal kasvasid need taas kolmandiku võrra. Üldist seisu vaadates on varimajandus püsinud viimasel kümnel aastal suhteliselt stabiilsena ja illegaalsele turule tehtud kulutuste osakaal on püsinud alla 10%. 2014. aasta 8% tase peegeldab kümne aasta lõikes küllalt keskmist seisu. Oma väljaminekutest kulutasid keskmiselt illegaalsetele kaupadele ja teenustele teiste piirkondadega võrreldes kõige enam Kirde-Eesti ja kõige vähem Põhja-Eesti elanikud (vastavalt 14% ja 6%). Noorema vanusegrupi (18-29 aastased) elanikud kulutasid 2014. aastal varimajandusele keskmiselt kaks korda suurema osa oma väljaminekutest kui vanemad inimesed (65-74 aastased), nende kulutused moodustasid vastavalt 10% ja 5% kõigist väljaminekutest, vt. joonis 1.4).

Joonis 1.4. Varimajanduse osakaal kogukulutustes (% kogukuludest)

2. HINNANGUD ÜMBRIKUPALKADELE

Ümbrikupalga all mõistetakse mitteametlikult makstavat töötasu, millelt jäetakse tasumata maksud. Ümbrikupalga maksmine lähtub peamiselt ebaausate tööandjate soovist vähendada kulutusi tööjõule, et nii suuremat kasumit teenida. Sellise tegevusega rikutakse nii seadust kui ka ausat ettevõtluskeskkonda, sest ümbrikupalka maksev ettevõtte saab põhjendamatu eelise ausate konkurentide ees, kes makse seadusekohaselt tasuvad. Töötaja kes nõustub ümbrikupalgaga, võib küll näiliselt sissetulekutes võita, kuid ta jääb ilma sotsiaalsetest tagatistest nagu haigusvallandamis- ning töotuhüvitised, puhkusetasud, tulevane pension jne. Ettevõtte, mis jätab riigile maksud maksmata, võib selle arvelt vähendada oma toodangu või teenuste omahinda ja saavutada sellega ebaõiglaselt konkurentsieelise ausalt makse tasuvate ettevõtete ees. Majandussektorites, kus on levinud ümbrikupalgad, on turukonkurents moonutatud ning seeläbi võivad seaduskuulekad kõiki makse tasuvad ettevõtted jääda raskustesse, kuna tihedas konkurentsisis valib ostja sageli odavama pakkumise. Teisalt on ka töötajaid, kes eelistavad ümbrikupalka, lootes nii teenida rohkem või vältida võlgade tasumist kohtutäiturile.

Käesolevas peatükis analüüsitakse ümbrikupalkade temaatikat Eestis ning elanike kogemusi seoses illegaalse töötasuga. Analüüsi aluseks on elanike hulgas läbiviidud küsitlus, kus uuriti töötajate hinnanguid ümbrikupalkade kohta, inimeste rahulolu või rahulolematust illegaalse töötasuga, ümbrikupalga osatähtsust sissetulekute ja illegaalse töötasu levikut erinevates majandusvaldkondades. Nii saadud kaudsetele andmetele tuginedes on välja arvestatud ümbrikupalkadest tulenev maksuauk riigieelarves.

Ümbrikupalkade analüüsi aluseks on võetud need ankeetküsitlusele vastanud, kes said 2014. aastal töötasu (k.a töötavad üliõpilased ja pensionärid). Kõigist vastanutest oli 2014. aastal saanud töötasu 72%, neist erafirmadelt oli saanud töötasu 60%, avalikust sektorist (omavalitsustest, riigiettevõtetest) 32% ning nii erafirmast kui riigiasutusest 8%.

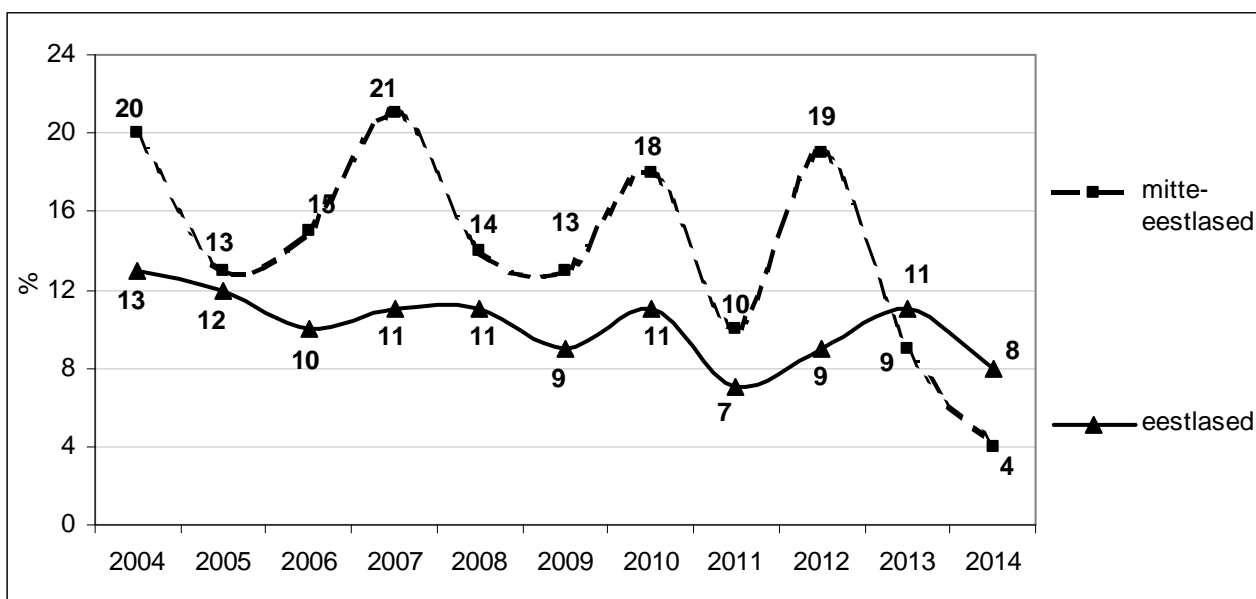
Viimase kümne aasta jooksul on ümbrikupalka saanud töötajate osakaal jäänud vahemikku 7-14% (vt. tabel 2.1). Välja arvatud paaril erandlikul aastal (2008. ja 2011.), on regulaarselt ümbrikupalka saanud töötajate osakaal jäänud madalamaks võrreldes vahetevahel illegaalset töötasu saanud töötajate osakaaluga. Töötajatest sai 2014. aastal oma töötasu illegaalselt 7%, mis on 2013. aastaga võrreldes 4%-punkti vähem ning seda peamiselt seetõttu, et regulaarselt ümbrikupalka saanud töötajate osakaal vähenes. Kui eelnevatel aastatel jäi regulaarselt ebaseaduslikku töötasu teeninud töötajate osakaal vahemikku 4-6%, siis 2014. aastal oli selliseid inimesi vaid 2%. Seega võrreldes 2013. aastaga oli alaliselt mittelegaalset töötasu saanud töötajate osakaal vähenenud enam kui kaks korda. Kuigi mitteregulaarselt ümbrikupalka saanud töötajate osakaal 2014. aastal märkimisväärselt ei muutunud, on viimastel aastatel on siingi näha vähest langustrendi. Valimi alusel kogu Eesti kohta tehtavad järeldused on ligikaudsed ning 95%-lise tõenäosusega jääb tegelik ümbrikupalga saajate osakaal kõigist töötasu teenivatest töötajatest 2014. aastal vahemikku 5%-10%.

Tabel 2.1. Ümbrikupalga maksmine (% töötajatest)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Makstakse regulaarselt	5	5	5	6	6	5	5	4	5	5	2
Makstakse vahetevahel	9	7	6	8	6	4	8	4	7	6	5
Ei ole makstud	86	88	89	86	88	91	87	92	88	89	93
Kokku	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Suhteliselt levinud on ümbrikupalgad nooremas vanusegrupis – nii sai 18-29 aastastest töötajatest illegaalset töötasu 2014. aastal 16%, neist 5% regulaarselt ja 11% mitteregulaarselt. Küsitlus näitas ka, et illegaalset töötasu said mehed sagedamini kui naised (vastavalt 10% ja 5% töötajatest). Juba teist aastat järjest on eestlastest ümbrikupalkade saajate osakaal olnud kõrgem kui mitte-eestlastel ja kuigi illegaalse töötasu saajaid on jäänud vähemaks mõlemas rahvusgrupis, ei ole eestlaste osakaal illegaalse töötasu saajate hulgast vähenenud nii kiiresti kui mitte-eestlastel (vt. joonis 2.1).

Joonis 2.1 Ümbrikupalga saajate jaotus rahvuse alusel (% töötajatest)

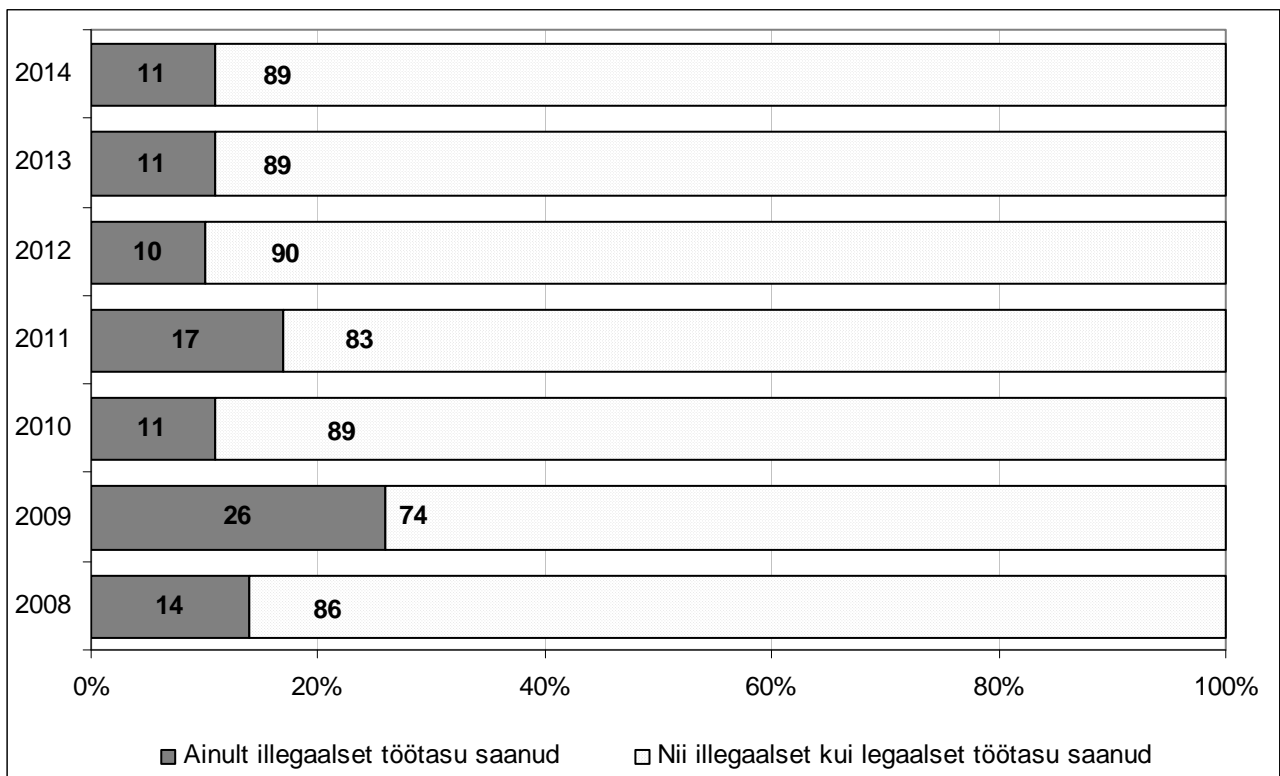
Piirkondlikult oli ümbrikupalga saajate osakaal kõige suurem Kirde-Eestis, kus mittelegaalset töötasu oli saanud 14% töötajatest (6% said regulaarselt ja 8% vahetevahel). Sotsiaaldemograafiliste tunnuste järgi on ümbrikupalga saajate jaotus toodud lisas 2.4.

Ümbrikupalka on inimestele makstud nii põhitöökohal töötamisel kui ka ajutistel- ja lisatöökohtadel. Kõige rohkem said inimesed ümbrikupalka ajutistel või lisatöökohtadel, kus seda oli saanud 49% ümbrikupalga saajatest. Põhitöökohal oli illegaalset töötasu makstud 30%

illegaalse töötasu saajatest ning üheaegselt nii põhi- kui lisatöökohal oli ümbrikupalka saanud 21% ümbrikupalga saajatest. Põhitöökohal ümbrikupalka saanute osakaal on kahel viimasel aastal järjest vähenenud (vrd. 2013. aastal sai 41%, 2012. aastal 46%). 2014. aastal langes ka ajutisel- või lisatöökohal illegaalselt töötasu saanud inimeste osakaal. Kui varasematel aastatel oli nii põhi- kui lisatöökohal ümbrikupalka saanute osakaal väike (2013. aastal mitte ühtegi ja 2012. aastal 6% illegaalse töötasu saajatest), siis 2014. aastal küsitluse põhjal on selliste inimeste osakaal märkimisväärselt kõrgem (21%).

Tavaliselt moodustab illegaalne sissetulek teatud osa kõigis sissetulekutest ja suurem osa ümbrikupalka teenivatest töötajatest omab ka legaalset sissetulekut. Küsitluse järgi oli 2014. aastal kõigist ümbrikupalkade saajatest 89% saanud ka legaalset töötasu ja vaid 11% oli töötasu saanud ainult illegaalsena. (vt joonis 2.2).

Joonis 2.2 Ümbrikupalga saajate jaotus ainult illegaalselt töötasu saanuteks ja nii legaalset kui illegaalselt töötasu saanuteks (% ümbrikupalga saajatest)

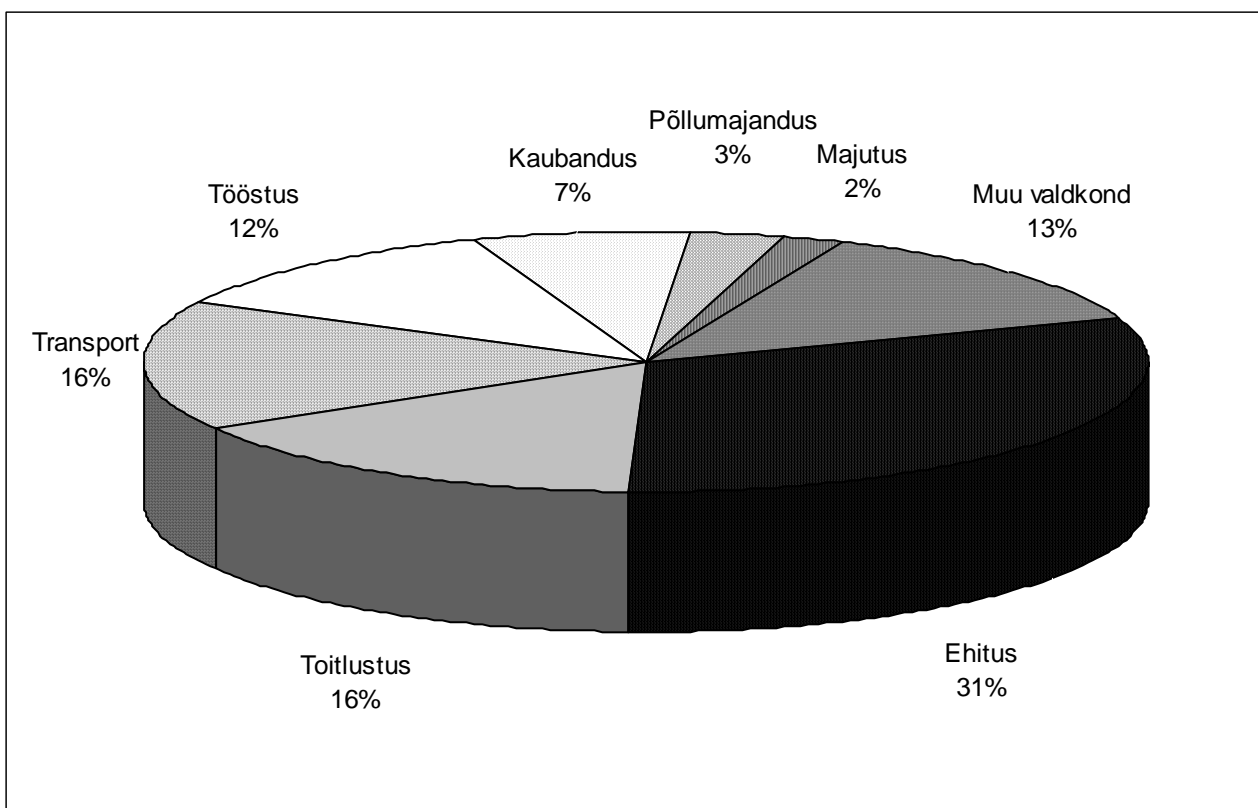
Viimastel aastatel on vaid illegaalselt töötasu saanud töötajate osakaal olnud stabiilne, jäädes vahemikku 10-11%. Keskmine ümbrikupalga osakaal netosissetulekust langenud ja moodustas 2014. aastal 33% (vt tabel 2.2).

Tabel 2.2 Keskmise ümbrikupalga osakaal netotöötasus töötajatel, kes said ümbrikupalga, %

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Keskmine ümbrikupalga osakaal netotöötasus, %	40	39	51	35	44	51	37	40	35	39	33

Sarnaselt varasemale on illegaalne töötasu kõige laiemalt levinud ehitusvaldkonnas – kõigist ümbrikupalga saajatest sai sealt 2014. aastal illegaalselt töötasu 31% (vt. joonis 2.3). Siiski on võrreldes eelnenud aastaga ehitussektori osakaal ümbrikupalga maksnud ettevõtetest vähenenud (nt. 2013. aastal sai sealt illegaalselt töötasu 43% ümbrikupalga saajatest). Võrdselt 16% ümbrikupalga saajatest teenis illegaalseid sissetulekuid toitlustus- ja transpordiettevõtetest ning 12% tööstusest. Nimetatud valdkondadest kasvas 2014. aastal oluliselt transpordi- ja tööstusvaldkonnast ümbrikupalga saanute osakaal - nii suurenes transpordisektori osatähtsus ümbrikupalkade maksmisel 8%-lt 16%-le ja tööstuses 8%-lt 12%-le.

Joonis 2.3. Ümbrikupalga saanute töökohtade valdkondlik jaotus (% ümbrikupalga saajatest)

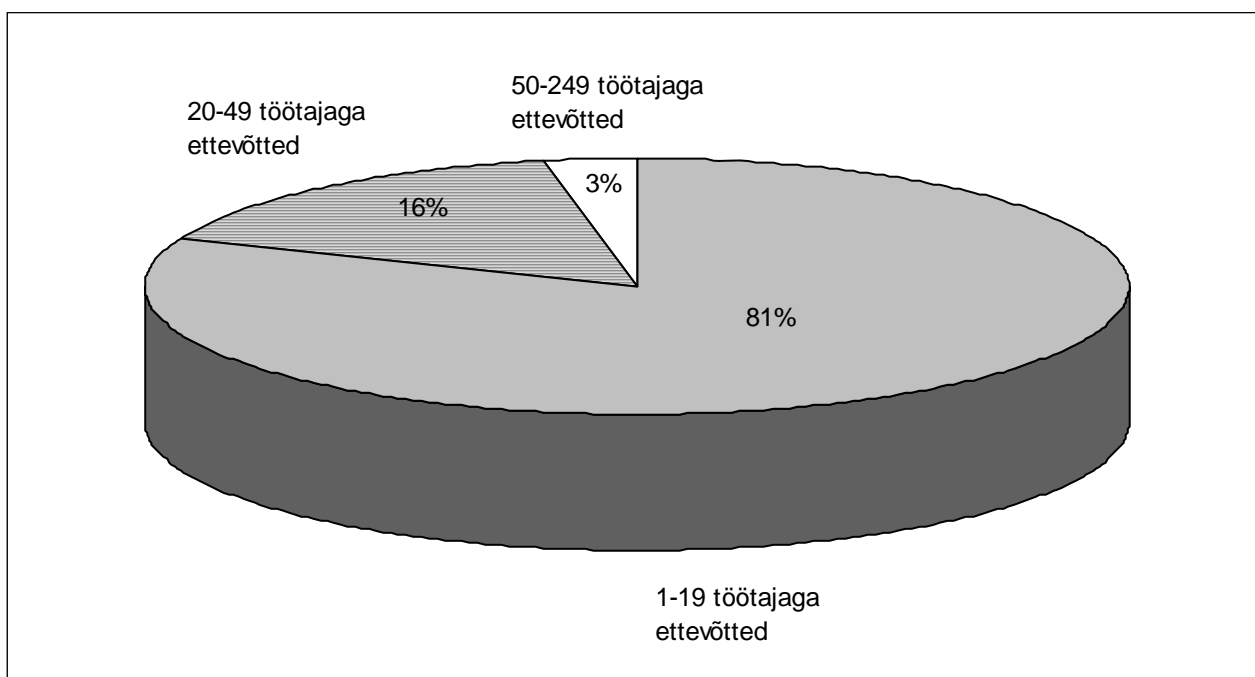

Teistes sektorites suurenes illegaalset töötasu saanud inimeste osakaal aastaga väiksemal määral – toidlustuses 14%-lt 16%-le, kaubanduses 6%-lt 7%-le ja muu valdkonna ettevõtetes (meelelahutus, inkasso, IT, meditsiin jt) 11%-lt 13%-le. Oluliselt on kahanenud põllumajandusest illegaalset töötasu saanute osakaal (2013. aastal 8%, 2014. aastal 3% ümbrikupalkade saajatest). Majutussektoris jäi ümbrikupalka saanud inimeste osakaal võrreldes eelnenud aastaga samaks (2%).

Peamiselt saadi illegaalset töötasu kuni 19 töötajaga väikeettevõtetest (81% ümbrikupalga saajatest). Natuke suurematest 20-49 töötajaga ettevõtetest sai illegaalset töötasu 16% ning 50-249 töötajaga ettevõtetest 3% ümbrikupalka teeninud inimestest (vt joonis 2.4).

Joonis 2.4. Ümbrikupalka saanute jaotus ettevõtte suuruse järgi (% ümbrikupalga saajatest)

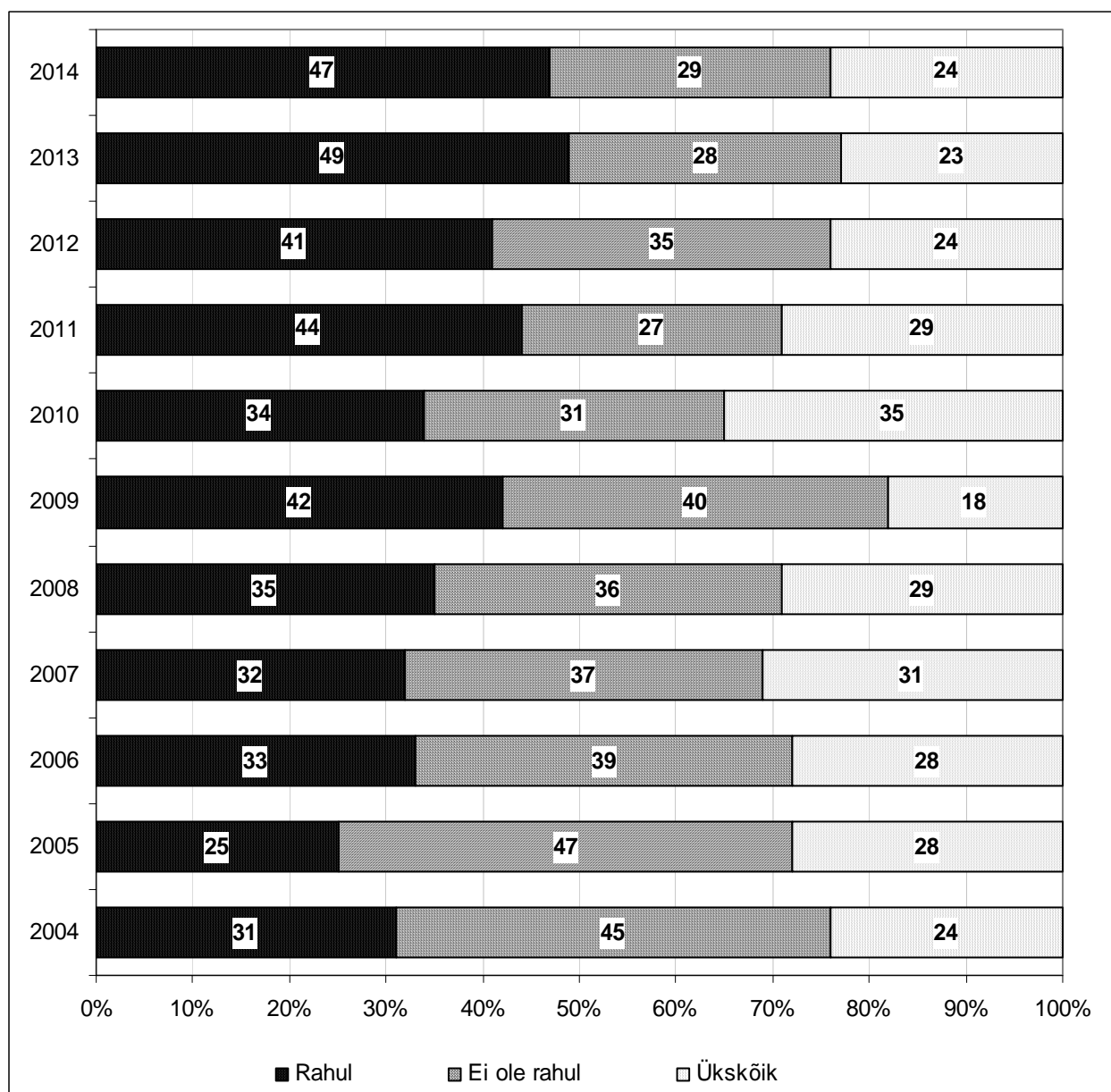

Küsitluse järgi said töötajad 2014. aastal ümbrikupalka järgmistes ametites:

Tööstusettevõttes:	käsitöeline, tööline, keevitaja, automaaler
Ehitusettevõttes:	tööline, viimistleja, kontoritöötaja, keevitaja, ehitaja
Kaubandusettevõttes:	teenindaja, kokk
Põllumajandusettevõttes:	traktorist, autojuht, raietöeline, ehitaja
Transpordiettevõttes:	autojuht, valvur, metallikoguja, koristaja, praktikant
Majutusettevõttes:	koristaja
Toidlustusettevõttes:	kokk, kalatöötaja, klienditeenindaja, ettekandja, koristaja
Muu valdkonna ettevõttes:	juhataja, klienditeenindaja, turvateenistuja, füsioterapeut, copywriter, muusik, helitehnik, müügijuht

Ümbrikupalgaga oli 2014. aastal rahul 47% illegaalse töötasu saajatest, sellega ei olnud rahul 29%. Võrreldes 2013. aastaga ümbrikupalkadega rahul olevate inimeste osakaal natuke vähenes, samas kui rahulolematute ja neutraalsete ümbrikupalga saajate osakaal mõnevõrra kasvas (vt. joonis 2.5). Kuigi 2014. aastal rahulolu illegaalse töötasuga langes, on pikemat ajavahemikku vaadates ümbrikupalgaga rahul olevate töötajate osakaal pigem kasvanud. Näiteks jäi enne 2009. aastat ümbrikupalkadega rahul olevate inimeste osakaal kõige enam 35% piiresse, kuid 2012. aastast alates ei ole nende osakaal langenud 41%-st madalamale. Ümbrikupalgaga olid enam rahul 18-29 aastased (63%) ja algharidusega töötajad (100%). Võrreldes mitte-eestlastega olid eestlased saadava ümbrikupalgaga enam rahul (ümbrikupalka saavatest eestlastest 54% ja mitte-eestlastest 24%), samuti olid illegaalse töötasuga rahulolevaid mehi naistest pisut rohkem (vastavalt 48% ja 45%).

Joonis 2.5. Rahulolu ümbrikupalga saamisega (% illegaalse töötasu saajatest)

Küsitlusel uuriti ümbrikupalga saajatelt sedagi, kas ümbrikupalgast keeldumise korral võiksid nad kaotada oma töökoha. Kõigist ümbrikupalga saajatest pidas 20% võimalikuks töökaotust, kui nad ei nõustuks tööandja poolt pakutud illegaalse töötasuga. Vaadates nende ümbrikupalga saajate hinnanguid, kes ei olnud ebaseadusliku töötasu saamisega rahul selgus, et neist pidasid töökaotust võimalikuks ligikaudu pooled (49%, vt tabel 2.3). Töökohast ilmajäämist ei pidanud tõenäoliseks 44% ümbrikupalga saajatest, kuid illegaalse töötasuga mitte rahulolevatest töötajate hulgas ei uskunud töökoha kaotust vaid 20%. Üldiselt on viimastel aastatel vähenenud nende inimeste osakaal, kes peavad võimalikuks töökoha kaotamist kui keelduvad illegaalsest töötasust.

Tabel 2.3. Töökoha kaotamine ümbrikupalgast keeldumise korral
(% ümbrikupalga saajatest, kes polnud sellega rahul)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Arvab, et oleks töökoha kaotanud	45	62	59	69	73	55	49
Arvab, et ei oleks töökohta kaotanud	13	20	9	13	18	16	20
Ei oska öelda	42	18	32	18	9	29	31
Kokku	100	100	100	100	100	100	100

Kaudselt iseloomustab ümbrikupalkade levikut ühiskonnas ka see, kui palju on inimesed puutunud kokku ümbrikupalga saajatega või kas omatakse tutvusringkonnas inimesi, kellest teatakse, et nad töötavad mustalt. Vastav küsimus esitati ka käesolevas uuringus osalejatele ja vastustest selgus, et üle kolmandiku inimestest (35%) omab tuttavaid, kes saavad töötasu illegaalselt (nendest 5% teadis paljusid ja 30% mõnda ümbrikupalga saajat). Kõige enam tundsid ümbrikupalga saajaid 18-29 aastased inimesed, kellest 11% teadis paljusid ja 48% mõnda illegaalset töötasu teenivat inimest.

Töoga hõivatud elanikelt uuriti ka üldist suhtumist ümbrikupalkade maksmise kohta ning paluti oma hinnanguid põhjendada. Tavapäraselt on ümbrikupalka mittepooldavaid inimesi olnud enamuses ja nii oli ka 2014. aastal, kui sellesse suhtus negatiivselt 71% töötajatest. Siiski on illegaalset töötasu mitte pooldavate töötajate osakaal aastaga langenud (2013. aastal oli mittepooldajaid 76%) ja suurenenud ükskõiksete osakaal. Kui vaadata veelgi varasemaid aastaid, siis üldiselt ongi pikemas ajavahemikus illegaalsesse töötasusse negatiivselt suhtuvate töötajate osakaal vähenenud (vt. tabel 2.4). Nii oli ümbrikupalkasid mittepooldanud töötajate osakaal kõrgeim 2005. aastal (93%), peale mida see on pea-aegu kõigil aastatel langenud (va. 2011.a.). Vaatamata ümbrikupalga mittepooldajate osakaalu langusele ei ole samal ajal illegaalse töötasu pooldamine samavõrra suurenenud – kui ümbrikupalkade pooldajate osakaal langes ajavahemikul 2004. – 2014. 20%-punkti, siis pooldajate osakaal muutus sama ajaga vaid 4%-

punkti suuremaks. Seevastu on 2004. aastast alates 16%-punkti võrra kasvanud selliste töötajate osakaal, kes ei omanud ümbrikupalkade suhtes kindlat arvamust.

Tabel 2.4. Hinnang ümbrikupalga maksmisele (% töötajatest)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Pooldab	3	3	5	7	6	7	8	5	9	8	7
Ei poolda	91	93	85	82	80	78	72	77	75	76	71
Ei oska öelda	6	4	10	11	14	15	20	18	16	16	22
Kokku	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kõige rohkem põhjendati ümbrikupalgu sellega, et Eestis on töötajate maksukoormus liiga suur – see põhjendus on olnud viimastel aastatel esikohal ja nii õigustas ka 2014. aastal illegaalse töötasu maksmist 87% ümbrikupalga pooldajatest (vt. tabel 2.5). Eelmistest aastatest oluliselt rohkem oli 2014. aastal neid ümbrikupalga pooldajaid, kes õigustasid mustalt töötamist sellega, et nii saab töötaja rohkem raha kätte (vrd. 2014. a. 72%, 2013. a. 32%, 2012. a. 72%). Üle poole illegaalse töötasu pooldajatest suhtus ümbrikupalkadesse positiivselt veel põhjusel, et ettevõtete maksukoormus on liiga suur (63%) ja ettevõtluseks ebasoodsa seadusandluse tõttu (53%).

Tabel 2.5. Ümbrikupalga pooldamise põhjused (% ümbrikupalga pooldajatest)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Eestis on töötajate maksukoormus liiga suur	48	57	62	70	72	67	87
Töötaja saab nii kõrgemat palka	34	42	57	68	54	32	72
Eestis on ettevõtete maksukoormus liiga suur	56	57	55	59	51	57	63
Seadusandlus on ettevõtluseks ebasoodne	36	33	25	26	37	32	53
See on vajalik ettevõtte ellujäämiseks	57	60	26	39	56	19	48
Riigil on raha niigi palju	15	19	22	37	16	40	26
Teised sama ala ettevõtted maksavad ka ümbrikupalga	11	3	9	18	9	4	15

Lisaks arvamusele, et töötaja saab mustalt töötades rohkem raha, kasvas 2014. aastal võrreldes 2013. aastaga veel olulisel määral arvamus, et ümbrikupalk aitab ettevõttel ellu jääda (2014. a. 48%, 2013. a. 19% ümbrikupalga pooldajatest) ja see, et ka teised sama ala ettevõtted maksavad ümbrikupalka (2014.a. 15%, 2013.a. 4%). Eelnenud aastaga võrreldes leidis vähem toetust seisukoht, et riigil on raha niigi palju (2014.a. 26%, 2013.a. 40%). Ümbrikupalkade maksmise pooldajaid oli rohkem alla 30 aastaste (19%) ja algharidusega inimeste hulgas (12%). Eestlastest pooldas ümbrikupalku 8% ja mitte-eestlastest 5% töötajatest.

Ümbrikupalkadega rahulolematuse peamiseks põhjuseks oli sotsiaalsete garantiide puudumine ja nii põhjendas 86% ümbrikupalga mittepooldajatest oma vastuseisu mustalt töötamisele sellega, et illegaalse töötasu saajatel puudub või väheneb tulevikus ravi- ning pensionikindlustus. Suur osakaal ümbrikupalkadega mitte rahul olevatest inimestest oli seisukohal, et mustalt töötamisel puudub töötajal tööandja vastu seaduslik kaitse (73%), samuti peeti seda teiste maksumaksjate ja ettevõtete suhtes ülekohtuseks (70%). Ümbrikupalku mittepooldavatest inimestest 63% ei ole rahul sellega, et ümbrikupalkade maksmisega ei laeku riigile vajalikul määral makse, mistõttu kannatab eelarve, riik ei saa pakkuda vajalikke teenuseid ega rahastada sotsiaalsfääri kulusid. Teistest põhjustest vähem vastuseisu tekitas see, et ametliku sissetuleku puudumine raskendab pangast laenu võtta (44% ümbrikupalga mittepooldajatest). Võrreldes eelnevate aastatega, on ümbrikupalgaga rahulolematuse põhjused jäänud sarnaseks (vt tabel 2.6). Siiski on aasta-aastalt suurendanud rahulolematust see, et ümbrikupalga saajatel puudub tööandja vastu seadusandlik kaitse - kui 2012. aastal ei olnud sellega rahul 60% ja 2013. aastal 67%, siis 2014. aastal juba 73% ümbrikupalga mittepooldajatest.

Tabel 2.6. Ümbrikupalga maksmisega rahulolematuse põhjused (% ümbrikupalga mittepooldajatest)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Ümbrikupalga saajal puudub või väheneb ravi- ja pensionikindlustus	70	64	73	78	81	81	86
Ümbrikupalga saajal puudub tööandja vastu seadusandlik kaitse	57	50	62	56	60	67	73
Ülekohtune ausate maksumaksjate ja ettevõtjate suhtes	59	62	67	68	65	69	70
Riigile ei laeku makse, riik ei saa pakkuda teenuseid	56	62	61	65	64	65	63
Ümbrikupalga saajal on raskendatud pangast laenu võtmine	45	37	42	41	33	48	44

Uuringus osalejatel paluti ka prognoosida, kuidas muutub ümbrikupalkade maksmise trend 2015. aastal. Kokkuvõttes hinnati olukord selliseks, et 2015. aastal ümbrikupalkade maksmine võrreldes 2014. aastaga väheneb. Töötajatest 31% arvas, et ümbrikupalku hakatakse maksta vähem, 24% hinnangul jääb olukord mustal turul samaks ja vaid 5% uskus, et illegaalse töötasu hakatakse rohkem maksta. (vt tabel 2.7).

Tabel 2.7. Hinnang ümbrikupalkade maksmisele järgmisel aastal (% töötajatest)

	2012	2013	2014
Ümbrikupalkasid hakatakse rohkem maksta (+)	10	6	5
Ümbrikupalkade maksmises muutusi ei tule (=)	32	32	24
Ümbrikupalkasid hakatakse vähem maksta (-)	17	22	31
Ei oska öelda	41	40	40
Saldo (ümbrikupalka hakatakse rohkem maksta)	-7	-16	-26

Elanikelt saadud andmete põhjal ümbrikupalga maksmise kohta saab hinnanguliselt välja arvestada, milline võis olla 2014. aastal ümbrikupalkade maksmisega riigile tekitatud maksuauk. Potentsiaalselt laekumata maksude leidmiseks on arvesse võetud ettevõtete poolt maksmata jäetud sotsiaalmaks ning töötajate töötasult laekumata jäänud füüsilise isiku tulumaks, palgastatistika aluseks on Statistikaameti andmed. Ümbrikupalka sai 2014. aasta küsitluse järgi 7% palgatöötajatest (2013. a. 11%). Statistikaameti andmetel oli palgatöötajate arv Eestis 2014. aastal 567 900³, millest tulenevalt moodustas ümbrikupalka saavate töötajate koguarv hinnanguliselt 41 tuhat inimest (2013. a 62 tuh). Võttes eelduseks, et igale palgatöötajale (sh ümbrikupalga saajale) makstakse Eesti keskmist kuupalka⁴ ning arvestades sellega, et küsitluse põhjal moodustas varjatud töötasu keskmiselt 33% kättesaadavast töötasust, arvutati välja hinnanguline maksuauk. Kasutades ümbrikupalga saajate osakaalu usalduspiire (95%-lise tõenäosusega), jäi arvutuste kohaselt riigil 2014. aastal illegaalsete töötasude maksmise tõttu saamata sotsiaalmaksu vahemikus 39,34 kuni 78,68 miljonit € ning füüsilise isiku tulumaksu 24,03 kuni 48,06 miljonit €(vt. tabel 2.8).

Tabel 2.8. Ümbrikupalga maksmisest tulenenud maksukaotused 2014. aastal

Näitaja	Ühik	Alampiir	Keskmine	Ülempiir
Ümbrikupalga saajate osakaal	%	5	7	10
Sotsiaalmaksukaotus	mln €	39,34	57,43	78,68
Tulumaksukaotus	mln €	24,03	35,09	48,06

³ Aasta keskmine palgatöötajate arv vanuses 15-74 eluaastat

⁴ Statistikaameti andmetel oli 2014. aasta brutokuupalk keskmiselt 1001 € ja netokuupalk 796 €

Potentsiaalsete tööjõumaksude laekumata jäämisega on riigile tekitatud maksuaugu hinnanguline suurus 92,52 miljonit € Tulenevalt ümbrikupalka saanud töötajate osakaalu ja illegaalsena saadud sissetulekute vähenemisest, kujunesid ümbrikupalgast tingitud maksukaotused riigile 2014. aastal märgatavalt väiksemaks kui eelnenud aastal (vt. tabel 2.9).

Tabel 2.9. Ümbrikupalga maksmisest tulenenud maksukaotused aastatel 2006 – 2014 (mln eurot)

2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
141,82	143,03	174,41	140,61	141,63	100,34	146,08	154,09	92,52

KOKKUVÕTE

Varimajanduse osakaal elanike ostukuludes

Viimastel aastatel on rohkem kui pool Eesti elanikest eelistanud ametliku tootja või teenindaja kaudu pakutavaid kaupu ja teenuseid, mille pealt on maksud ausalt tasutud. 2014. aastal eelistas ametliku tootja või teenuseosutaja poolt pakutavaid kaupu ja teenuseid 54% elanikest ehk sama palju kui 2013. aastal. Aastaga ei muutunud ka nende osakaal, kelle esmane valikukriteerium on ainult madalam hind ning kes ei pööra tähelepanu kauba või teenuse illegaalsele päritolule (18% elanikest). Need tarbijad, kes ostsid illegaalseid kaupu ja teenuseid vahetevahel, moodustasid elanikkonnast 28% (2013. aastal sama palju). Keskmiselt kulutasid inimesed 2014. aastal mustalt turult ostetud kaupade ja teenuste eest tasumiseks 8% kõigist oma kulutustest. Kulutused varimajandusele on aastaga natuke suurenenud. Teenustest osteti kõige enam mittelegaalset majapidamisteenuseid (32% seda teenuseid tellinud inimestest) ja eluaseme remondi- või ehitusega seotud teenuseid (31%) ning üüriti mitteametlikult elamispinda (26% üürile võtjatest). Aastaga suureneski kõige enam elamispindu mittelegaalset üürinud elanike osakaal (+11%-punkti). Kahest vaadeldud kaubakategooriast küttepuude illegaalsete ostjate osakaal vähenes (-3%-punkti) ja mootorikütuste ostjate osakaal jäi samaks.

Hinnangud ümbrikupalkadele

Ümbrikupalka saanud töötajate osakaal 2014. aastal langes, moodustades 7% kõigist palka saanud inimestest (2013. aastal 11%). Keskmiselt moodustas illegaalne töötasu ümbrikupalka saanud inimeste sissetulekust 33% (2013. aastal 39%). Kõige rohkem on mustalt töötamine levinud ehitusvaldkonnas, kus oli saanud töötasu 31% kõigist ümbrikupalga saajatest. Siiski on võrreldes eelnenud aastaga ehitussektori osakaal illegaalse töötasu maksmisel vähenenud, kuid samas on oluliselt kasvanud transpordi- ja tööstusvaldkonnast ümbrikupalka saanute osakaal, moodustades 2014. aastal vastavalt 16% ja 12%.

Töötajatest 71% ei pooldanud ümbrikupalkade maksmist, kuid 7% oli mustalt töötamise poolt (ümbrikupalga saajatest pooldas illegaalset töötasu 30%). Võrreldes eelmise aastaga on ümbrikupalkade pooldajate osakaal jäänud praktiliselt samale tasemele (2013. aastal pooldas 8%), kuid mittepooldajaid on jäänud vähemaks (2013. aastal oli neid 76%). Töötajatest 31% usub, et 2015. aastal ümbrikupalkade maksmine väheneb ja 5% arvab, et illegaalse töötasu maksmine käesoleval aastal suureneb.

Ümbrikupalkade tõttu jäi riigil 2014. aastal hinnanguliselt saamata sotsiaalmaksu vahemikus 39,34 – 78,68 mln eurot ning füüsilise isiku tulumaksu vahemikus 24,03 – 48,06 mln eurot. Võrreldes eelnenud aastaga on saamata jäänud maksud oluliselt vähenenud (2013. aastal jäi laekumata sotsiaalmaksu keskmiselt 95,65 mln eurot ja tulumaksu 58,44 mln eurot

KÜSITLUSTULEMUSTE PROTSENTJAOTUSED

KAUPADE JA TEENUSTE TARBIMINE

KUIDAS TEIE TAVALISELT TALITATE, KUI SEISATE VALIKU EES, KAS OSTA LEGAALSET (st maksud on tasutud) VÕI ILLEGAALSET KAUPA (TEENUST)?

(% vastanutest)

Eelistan ametliku tootja/teenindaja poolt pakutavat, kus on ausalt tasutud riigimaksud	54
Eelistan soodsama hinnaga kaupa (teenust), olenemata sellest, kas makse tasutakse või mitte	18
Talitan vahel nii, vahel naa	28

PALUN MÄRKIGE JÄRGNEVATE KAUBA- JA TEENUSELIKIDE KOHTA, KAS TE OLETE NEID 2014. AASTAL OSTNUD LEGAALSELT VÕI ILLEGAALSELT?

(% vastanutest)

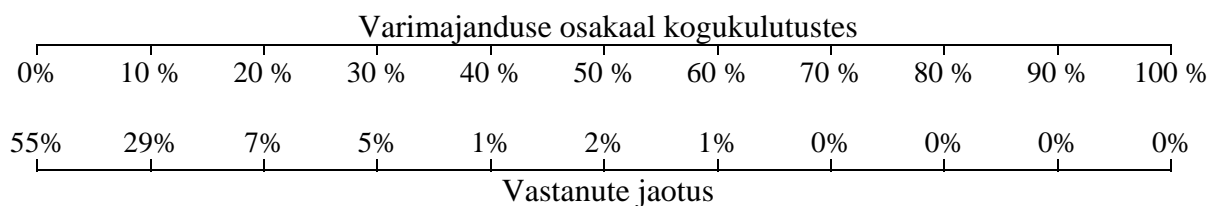
	Ei ostnud 2014. aastal legaalset ega illegaalset	Ostsin ainult legaalset	Ostsin mõnikord illegaalset	Ostsin ainult illegaalset	Ei oska öelda, kas ostsin legaalset või illegaalset
Autoremont	48	41	5	1	5
Mootorikütused (bensiin, diislikütus)	36	59	4	0	1
Kaupade transporditeenus	56	35	4	1	4
Reisijate transporditeenus	43	52	2	0	3
Korteri (elamu) remont, ehitustööd	68	18	8	2	4
Elamispinna üürimine	82	8	2	3	5
Küttepuud	69	20	4	1	6
Õmblusteenus	77	15	3	1	4
Ilu- ja terviseteeenus (juuksur, massöör jne)	27	62	4	1	6
Lastehoiu teenus	88	8	1	0	3
Majapidamisteenused (triikimine, aiatööd, kolimine jms)	90	3	2	1	4
Muu illegaalne kaup või teenus – märkis 1% vastanutest					

KUI OSTSITE 2014. AASTAL ILLEGAALSEID KAUPU VÕI TEENUSEID, SIIS MIS OLI TEIE JAOKS KÕIGE OLULISEM PÕHJUS?

(% illegaalsete kaupade või teenuste ostjatest)

Madalam hind	77
Kiirem teenindus	6
Parem kvaliteet	3
Seda teenust või kaupa ei olnud võimalik muudmoodi saada	13
Muu põhjus	1

PALUN HINNAKE, MILLINE OSA TEIE KULUTUSTEST LÄKS 2014. AASTAL TASUMISEKS ILLEGAALSETE KAUPADE JA TEENUSTE EEST? (% vastanutest)

Vastajate keskmine: 7,90%

KAS TEIE HINNANGUL ON LIHTNE VÕI KEERULINE ERISTADA, MILLINE MÜÜJA VÕI TEENINDAJA PAKUB LEGAALSET KAUPA (TEENUST) JA MILLINE ILLEGAALSET?

(% vastanutest)

Lihtne	15
Mitte alati lihtne	49
Keeruline	12
Ei oska öelda	24

TÖÖTAMINE JA ÜMBRIKUPALK

KAS TE SAITE 2014. AASTAL TÖÖTASU? (% vastanutest)

Jah	72
Ei	28

KELLELT TE SAITE 2014. AASTAL TÖÖTASU? (% töötajatest)

Ainult erafirmalt	60
Ainult avaliku sektori asutuselt (omavalitsus, riigiettevõtte)	32
Nii erafirmalt kui avaliku sektori asutuselt (riigiettevõtte)	8

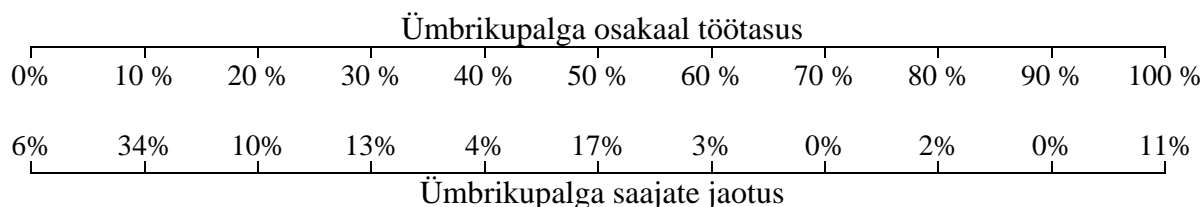
KUI TE 2014. AASTAL TÖÖTASU EI SAANUD, SIIS KAS SEETÕTTU, ET TE OLETE ...?
(% mittetöötajatest)

Töötu	16
Pensionil	53
(Üli)õpilane	12
Lapsega kodus	10
Muu	9

KAS TEILE MAKSTI 2014. AASTAL nn ÜMBRIKUPALKA? (% töötajatest)

Jah, regulaarselt	2
Vahetevahel	5
Ei ole makstud	93

KUI TEILE MAKSTI 2014. AASTAL ÜMBRIKUPALKA, SIIS MILLISE OSA SEE MOODUSTAS TEIE POOLT AASTA JOOKSUL KÄTTESAADUD TÖÖTASUST? (% ümbrikupalga saajatest)

Vastajate keskmine: 33,32%

KAS TEILE MAKSTI 2014. AASTAL ÜMBRIKUPALKA PÕHITÖÖKOHAL VÕI AJUTISEL TÖÖKOHAL? (% ümbrikupalga saajatest)

Ümbrikupalga maksti põhitöökohal	30
Ümbrikupalga maksti mu ajutisel töökohal, lisatöökohal	49
Ümbrikupalga maksti nii põhi kui lisatöökohal	21

KELLENA TE TÖÖTASITE, KUI TEILE MAKSTI SELLE TÖÖ EEST 2014. AASTAL ÜMBRIKUPALKA?

Tööstusettevõttes:	käsitööline, tööline, keevitaja, automaaler
Ehitusettevõttes:	tööline, viimistleja, kontoritöötaja, keevitaja, ehitaja
Kaubandusettevõttes:	teenindaja, kokk
Põllumajandusettevõttes:	traktorist, autojuht, raietööline, ehitaja
Transpordiettevõttes:	autojuht, valvur, metallikoguja, koristaja, praktikant
Majutusettevõttes:	koristaja
Toitlustusettevõttes:	kokk, kalatöötaja, klienditeenindaja, ettekandja, koristaja
Muu valdkonna ettevõttes:	juhataja, klienditeenindaja, turvateenistuja, füsioterapeut, copywriter, muusik, helitehnik, müügijuht

PALUN MÄRKIGE, MILLISE VALDKONNA ETTEVÕTTE KÄEST TE SAITE
2014. AASTAL ÜMBRIKUPALKA? (% ümbrikupalga saajatest)

Tööstusettevõtte	12
Ehitusettevõtte	31
Kaubandusettevõtte	7
Põllumajandusettevõtte	3
Transpordiettevõtte	16
Majutusettevõtte	2
Toitlustusettevõtte	16
Muu valdkonna ettevõtte	13

KUI TE SAITE ETTEVÕTTE KÄEST ÜMBRIKUPALKA, SIIS KUI PALJU INIMESI TÖÖTAS
ANTUD ETTEVÕTTES? (% ümbrikupalga saajatest)

1-19 töötajat	81
20-49 töötajat	16
50-249 töötajat	3
Üle 249 töötaja	0

KUI TE SAITE 2014. AASTAL ÜMBRIKUPALKA, SIIS KAS OLITE SELLEGA ISE RAHUL?
(% ümbrikupalga saajatest)

Jah, olin rahul	47
Ei olnud rahul	29
Mul oli ükskõik	24

KAS TE OLEKSITE TÖÖKOHA KAOTANUD, KUI EI OLEKS NÕUSTUNUD
ÜMBRIKUPALGAGA? (% ümbrikupalga saajatest, kes polnud sellega rahul)

Jah	49
Ei	20
Ei oska öelda	31

KAS TEIE TUTVUSRINGKONNAS ON INIMESI, KES SAAVAD ÜMBRIKUPALKA?
(% vastanutest)

Jah, tean paljusid	5
Jah, tean mõnda	30
Ei tea kedagi	43
Ei oska öelda	22

MIDA TE ARVATE ÜMBRIKUPALGA MAKSMISEST? (% töötajatest)

Pooldan ümbrikupalga maksmist	7
Ei poolda seda	71
Ei oska öelda	22

KUI TE POOLDATE ÜMBRIKUPALKADE MAKSMIST, SIIS MIKS?

(% ümbrikupalga pooldajatest; vastaja võis märkida mitu vastusevarianti)

Eestis on ettevõtete maksukoormus liiga suur	63
Eestis on töötajate maksukoormus liiga suur	87
Seadusandlus on ettevõtluseks ebasoodne	53
Riigil on raha niigi palju	26
Töötaja saab nii kõrgemat palka	72
Pooldan, sest teised sama ala ettevõtted maksavad ka ümbrikupalka	15
Pooldan, sest praeguses majandussituatsioonis on see ettevõtete ellujäämiseks vajalik	48
Muu	0

KUI TE EI POOLDA ÜMBRIKUPALKADE MAKSMIST, SIIS MIKS?

(% ümbrikupalga mittepooldajatest; vastaja võis märkida mitu vastusevarianti)

Ülekohtune ausate maksumaksjate ja ettevõtjate suhtes	70
Riigile ei laeku makse, riik ei saa pakkuda teenuseid	63
Ümbrikupalga saajal puudub või väheneb ravi- ja pensionikindlustus	86
Ümbrikupalga saajal puudub tööandja vastu seadusandlik kaitse	73
Ümbrikupalga saajal on raskendatud pangast laenu võtmine	44
Muu	0

MILLINE ON TEIE HINNANGUL ÜMBRIKUPALKADE MAKSMISE

TREND 2015. AASTAL? (% töötajatest)

Ümbrikupalkasid hakatakse rohkem maksuma	5
Ümbrikupalkade maksmises muutusi ei tule	24
Ümbrikupalkasid hakatakse vähem maksuma	31
Ei oska öelda	40

KÜSITLUSTULEMUSTE PROTSENTJAOTUSED SOTSIAAL-DEMOGRAAFILISTE GRUPPIDE LÕIKES

Lisa 2.1

Legaalsete ja illegaalsete kaupade vahel valiku tegemine (% vastanutest)

		Eelistab legaalset kaupa (maksud tasutud)	Eelistab soodsama hinnaga kaupa, olenemata maksude tasumisest	Talitab vahel nii, vahel naa
Keskmiselt		54	18	28
Regioon	Põhja-Eesti	57	20	23
	Kesk-Eesti	50	15	35
	Kirde-Eesti	44	22	34
	Lääne-Eesti	46	20	34
	Lõuna-Eesti	56	13	31
Elukoht	Tallinn	61	21	18
	suured linnad	48	22	30
	väikelinnad	45	15	40
	maa-asulad	54	15	31
Rahvus	eestlased	57	14	29
	mitte-eestlased	47	26	27
Vanus	18 - 29 aastased	41	26	33
	30 - 49 aastased	58	12	30
	50 - 64 aastased	56	18	26
	65 - 74 aastased	59	21	20
Sugu	naised	61	14	25
	mehed	45	23	32
Haridus	alg	45	22	33
	kesk	52	21	27
	kõrg	60	13	27
Netosissetulek leibkonnaliikme kohta kuus	kuni 200 €	57	23	20
	201- 400 €	50	20	30
	401- 600 €	52	20	28
	601- 800 €	57	16	27
	üle 800 €	59	7	34

Legaalsete ja illegaalsete kaupade eristamine (% vastanutest)

		Lihtne	Mitte alati lihtne	Keeruline	Ei oska öelda
Keskmiselt		15	49	12	24
Regioon	Põhja-Eesti	15	50	13	22
	Kesk-Eesti	6	51	8	35
	Kirde-Eesti	20	49	9	22
	Lääne-Eesti	13	45	19	23
	Lõuna-Eesti	17	48	10	25
Elukoht	Tallinn	14	57	10	19
	suured linnad	15	47	19	19
	väikelinnad	15	45	6	34
	maa-asulad	16	44	13	27
Rahvus	eestlased	17	50	8	25
	mitte-eestlased	12	45	20	23
Vanus	18 - 29 aastased	14	55	8	23
	30 - 49 aastased	16	53	15	16
	50 - 64 aastased	14	41	11	34
	65 - 74 aastased	17	40	11	32
Sugu	naised	15	50	12	23
	mehed	16	46	12	26
Haridus	alg	12	25	18	45
	kesk	16	54	9	21
	kõrg	15	56	12	17
Netosissetulek leibkonnaliikme kohta kuus	kuni 200 €	15	55	6	24
	201- 400 €	17	41	14	28
	401- 600 €	10	47	19	24
	601- 800 €	17	52	7	24
	üle 800 €	17	62	7	14

Varimajanduse osakaal elanike kogukulutustes
(% kogukulutustest)

Keskmiselt		8
Regioon	Põhja-Eesti	6
	Kesk-Eesti	14
	Kirde-Eesti	10
	Lääne-Eesti	8
	Lõuna-Eesti	9
Elukoht	Tallinn	6
	suured linnad	10
	väikelinnad	9
	maa-asulad	8
Rahvus	eestlased	8
	mitte-eestlased	8
Vanus	18 - 29 aastased	10
	30 - 49 aastased	7
	50 - 64 aastased	9
	65 - 74 aastased	5
Sugu	naised	7
	mehed	9
Haridus	alg	8
	kesk	9
	kõrg	7
Netosissetulek leibkonnaliikme kohta kuus	kuni 200 €	8
	201- 400 €	8
	401- 600 €	8
	601- 800 €	7
	üle 800 €	9

Ümbrikupalga maksmine

(% töötajatest)

		Regulaarselt makstud	Vahetevahel makstud	Ei ole makstud
Keskmiselt		2	5	93
Regioon	Põhja-Eesti	1	2	97
	Kesk-Eesti	0	4	96
	Kirde-Eesti	6	8	86
	Lääne-Eesti	5	6	89
	Lõuna-Eesti	2	9	89
Elukoht	Tallinn	1	3	96
	suured linnad	6	9	85
	väikelinnad	1	4	95
	maa-asulad	2	6	92
Rahvus	eestlased	2	6	92
	mitte-eestlased	1	3	96
Vanus	18 - 29 aastased	5	11	84
	30 - 49 aastased	1	4	95
	50 - 64 aastased	2	2	96
	65 - 74 aastased	0	6	94
Sugu	naised	2	3	95
	mehed	3	7	90
Haridus	alg	0	6	94
	kesk	3	6	91
	kõrg	2	4	94
Netosissetulek leibkonnaliikme kohta kuus	kuni 200 €	2	3	95
	201- 400 €	3	6	91
	401- 600 €	2	3	95
	601- 800 €	1	9	90
	üle 800 €	2	4	94

Ümbrikupalga maksmine põhi- või lisatöökohal

(% ümbrikupalga saajatest)

		Maksti põhitöökohal	Maksti ajutisel- või lisatöökohal	Maksti nii põhi- kui lisatöökohal
Keskmiselt		30	49	21
Regioon	Põhja-Eesti	48	43	9
	Kesk-Eesti	0	100	0
	Kirde-Eesti	12	59	29
	Lääne-Eesti	36	55	9
	Lõuna-Eesti	31	37	32
Elukoht	Tallinn	34	52	14
	suured linnad	38	46	16
	väikelinnad	20	80	0
	maa-asulad	23	41	36
Rahvus	eestlased	34	47	19
	mitte-eestlased	12	58	30
Vanus	18 - 29 aastased	26	40	34
	30 - 49 aastased	20	80	0
	50 - 64 aastased	54	22	24
	65 - 74 aastased	50	50	0
Sugu	naised	32	57	11
	mehed	29	45	26
Haridus	alg	0	0	100
	kesk	42	51	7
	kõrg	14	68	18
Netosissetulek leibkonnaliikme kohta kuus	kuni 200 €	100	0	0
	201- 400 €	19	64	17
	401- 600 €	35	57	8
	601- 800 €	23	19	58
	üle 800 €	22	78	0

Rahulolu ümbrikupalgaga

(% ümbrikupalga saajatest)

		Rahul	Ei olnud rahul	Ükskõik
Keskmiselt		47	29	24
Regioon	Põhja-Eesti	61	22	17
	Kesk-Eesti	66	34	0
	Kirde-Eesti	23	42	35
	Lääne-Eesti	36	49	15
	Lõuna-Eesti	55	16	29
Elukoht	Tallinn	53	34	13
	suured linnad	34	51	15
	väikelinnad	0	0	100
	maa-asulad	73	12	15
Rahvus	eestlased	54	22	24
	mitte-eestlased	24	52	24
Vanus	18 - 29 aastased	63	24	13
	30 - 49 aastased	26	33	41
	50 - 64 aastased	37	41	22
	65 - 74 aastased	50	0	50
Sugu	naised	45	21	34
	mehed	48	32	20
Haridus	alg	100	0	0
	kesk	38	38	24
	kõrg	47	17	36
Netosissetulek leibkonnaliikme kohta kuus	kuni 200 €	43	0	57
	201- 400 €	21	42	37
	401- 600 €	59	17	24
	601- 800 €	89	11	0
	üle 800 €	44	33	23

Suhtumine ümbrikupalga maksmisse

(% töötajatest)

		Pooldab	Ei poolda	Ei oska öelda
Keskmiselt		7	71	22
Regioon	Põhja-Eesti	6	76	18
	Kesk-Eesti	9	71	20
	Kirde-Eesti	3	75	22
	Lääne-Eesti	11	69	20
	Lõuna-Eesti	9	60	31
Elukoht	Tallinn	6	81	13
	suured linnad	6	60	34
	väikelinnad	3	61	36
	maa-asulad	10	74	16
Rahvus	eestlased	8	72	20
	mitte-eestlased	5	70	25
Vanus	18 - 29 aastased	19	59	22
	30 - 49 aastased	3	74	23
	50 - 64 aastased	4	74	22
	65 - 74 aastased	4	82	14
Sugu	naised	6	72	22
	mehed	8	70	22
Haridus	alg	12	56	32
	kesk	6	69	25
	kõrg	7	78	15
Netosissetulek leibkonnaliikme kohta kuus	kuni 200 €	4	57	39
	201- 400 €	8	67	25
	401- 600 €	5	80	15
	601- 800 €	9	64	27
	üle 800 €	6	82	12

Ümbrikupalga saajate teadmine

(% vastanutest)

		Teab paljusid	Teab mõnda	Ei tea kedagi	Ei oska öelda
Keskmiselt		5	30	43	22
Regioon	Põhja-Eesti	4	31	45	20
	Kesk-Eesti	0	31	44	25
	Kirde-Eesti	6	27	50	17
	Lääne-Eesti	4	30	42	24
	Lõuna-Eesti	5	27	40	28
Elukoht	Tallinn	4	31	48	17
	suured linnad	6	33	45	16
	väikelinnad	3	22	48	27
	maa-asulad	4	30	37	29
Rahvus	eestlased	3	29	43	25
	mitte-eestlased	7	30	50	13
Vanus	18 - 29 aastased	11	48	23	18
	30 - 49 aastased	3	30	46	21
	50 - 64 aastased	3	24	48	25
	65 - 74 aastased	1	18	58	23
Sugu	naised	3	28	45	24
	mehed	6	31	42	21
Haridus	alg	5	23	47	25
	kesk	6	34	37	23
	kõrg	3	27	49	21
Netosissetulek leibkonnaliikme kohta kuus	kuni 200 €	6	34	42	18
	201- 400 €	4	27	45	24
	401- 600 €	5	27	39	29
	601- 800 €	3	34	45	18
	üle 800 €	3	31	49	17

KÜSITLETUD KOGUMI ISELOOMUSTUS

Eesti tarbijate paneeli küsitlus, vastanuid kokku 808 vanuses 18-74 aastat.

Regiooni järgi⁶:

Põhja-Eesti	43%
Kesk-Eesti	10%
Kirde-Eesti	12%
Lääne-Eesti	11%
Lõuna-Eesti	24%

Elukoha järgi:

Tallinn	30%
suured linnad ⁷	19%
väikelinnad	18%
maa-asulad	33%

Rahvuse järgi:

eestlased	68%
mitte-eestlased	32%

Vanuse järgi:

18 - 29 aastased	22%
30 - 49 aastased	36%
50 - 64 aastased	27%
65 - 74 aastased	15%

Soo järgi:

naised	52%
mehed	48%

Hariduse järgi:

alg	20%
kesk	44%
kõrg	36%

Netosissetuleku järgi (leibkonnaliikme kohta kuus):

kuni 200 €	12%
201- 400 €	37%
401- 600 €	21%
601- 800 €	15%
üle 800 €	15%

⁵ Vabariigi Valitsuse 3. aprilli 2001. aasta määrusega nr 126 kinnitatud Eesti piirkondlike üksuste statistilise klassifikaatori 3. tasemel esitatud maakondade grupid:

Põhja-Eesti: Harju maakond (sh Tallinn)

Kesk-Eesti: Järva, Lääne-Viru ja Rapla maakond

Kirde-Eesti: Ida-Viru maakond

Lääne-Eesti: Hiiu, Lääne, Pärnu ja Saare maakond

Lõuna-Eesti: Jõgeva, Põlva, Tartu, Valga, Viljandi ja Võru maakond

⁶ Tartu, Narva, Pärnu, Kohtla-Järve ja Jõhvi